

Rzeszów, 24 sierpnia 2022 r.

Dr hab. Grzegorz Ślusarz prof. UR
Instytut Ekonomii i Finansów
Uniwersytet Rzeszowski

Recenzja pracy doktorskiej

mgr Karoliny Józefowicz pt. „Konkurencyjność małych miast w Polsce i jej uwarunkowania” napisanej pod kierunkiem dr. hab. Jakuba Hadyńskiego prof. Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, promotor pomocniczy dr Agnieszka Kozera z Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu. Poznań, 2022

1. Uwagi wstępne

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr Karoliny Józefowicz pt. „Konkurencyjność małych miast w Polsce i jej uwarunkowania” jest przedmiotem postępowania o nadanie stopnia doktora w Uniwersytecie Przyrodniczym w Poznaniu w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse. Została ona napisana pod kierunkiem naukowym Pana dr. hab. Jakuba Hadyńskiego, prof. Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu oraz Pani dr Agnieszki Kozery, pełniącej rolę promotora pomocniczego.

Rozprawa jest przedmiotem oceny pod względem spełnienia wymagań stawianych w postępowaniu o nadanie stopnia doktora we wspomnianej wyżej dyscyplinie. Celem recenzji jest wykazanie oryginalności ocenianej pracy i twórczego rozwiązania problemu na gruncie naukowym.

Zasadnicza część rozprawy składa się z sześciu rozdziałów. Łącznie z zestawieniem bibliografii oraz wszystkimi załącznikami liczy ona 252 strony.

2. Założenia badawcze – cele i hipotezy

Głównym celem badań zadeklarowanym przez Autorkę pracy jest „ocena poziomu konkurencyjności i jej zróżnicowanie wśród małych miast w Polsce”.

Temu celowi podporządkowała sześć celów szczegółowych, wyznaczających zakres rzeczowy i przestrzenny prowadzonych badań oraz determinujących konstrukcję rozprawy, obejmujących:

- wskazanie istoty konkurencyjności małych miast,
- diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej i środowiskowej małych miast,
- konstrukcję Lokalnego Indeksu Konkurencyjności,
- ocenę poziomu konkurencyjności małych miast w aspektach: społecznym, gospodarczym i środowiskowym,
- określenie typów i ogólnego poziomu konkurencyjności małych miast,
- identyfikację uwarunkowań społeczno-gospodarczych i środowiskowych konkurencyjności małych miast.

Autorka sformułowała trzy hipotezy badawcze:

H1: „Poziom konkurencyjności małych miast Polski Wschodniej jest niższy w relacji do małych miast w pozostałej części kraju”.

H2: „W małych miastach następuje wzrost zintegrowania uwarunkowań społecznych, gospodarczych i środowiskowych kształtujących poziom ich konkurencyjności”.

H3: „Poziom konkurencyjności małych miast jest pochodną ich wielkości mierzonej liczbą mieszkańców”.

3. Układ pracy

Jak już wspomniano w uwagach wstępnych, rozprawa składa się z sześciu rozdziałów, poprzedzonych streszczeniem (w języku polskim i angielskim), wstępem oraz podsumowaniem wraz z wnioskami. Łącznie z zestawieniem bibliografii, spisem tabel, spisem rysunków, aneksem i załącznikami liczy ona 252 strony. W bibliografii wykazano 133 pozycje zwarte, 267 artykułów, 39 raportów – wszystkie w języku angielskim, 4 pozycje materiałów źródłowych oraz 2 akty prawne.

Łącznie daje to 445 pozycji, w tym ponad 46% stanowią pozycje angielskojęzyczne. Tę bogatą obudowę bibliograficzną należy uznać za niewątpliwy atut pracy. W aneksie

rozprawy, liczącym 13 stron, zaprezentowane zostały wyniki obliczeń szczegółowych, które wykorzystano w analizie.

Układ pracy zaprezentowany w spisie treści podporządkowany jest realizacji przyjętych w dysertacji założeń – realizacji celów oraz weryfikacji postawionych hipotez badawczych.

W układzie tym zachowana została spójność logiczna oraz proporcje objętościowe pomiędzy częścią teoretyczną i empiryczną pracy, z pewną przewagą ilościową rozdziałów teoretycznych (trzy rozdziały) nad empirycznymi (dwa rozdziały).

We *Wstępie*, stanowiącym wprowadzenie do problematyki podjętej w pracy, Autorka podkreśliła znaczenie konkurencyjności w rozwoju przedsiębiorstw na poziomie mikrokonkurencyjności, jak i znaczenie tej konkurencyjności na poziomie wyższym, czyli makro-, meta-, czy też mezokonkurencyjności. W ten ostatni poziom wpisuje się konkurencyjność małych miast, której poświęcona jest praca. Zaprezentowała tu również rozumienie konkurencyjności przyjęte w pracy (s.7) oraz wskazała lukę badawczą, w którą wpisuje się zrealizowana dysertacja. W końcowej części wstępu omówiła, bardzo syntetycznie, układ swojej pracy.

Rozdział pierwszy zatytułowany *Założenia wstępne pracy* poświęcony jest założeniom badawczym pracy. Przedstawiono w nim cele i hipotezy badawcze pracy, zakres badań, materiały źródłowe oraz metody badawcze. Szczegółowo omówiona została metoda pomiaru konkurencyjności małych miast oraz etapy budowy zaproponowanego w pracy Lokalnego Indeksu Konkurencyjności (LIK) umożliwiającego pomiar konkurencyjności małych ośrodków miejskich, tak w ujęciu cząstkowym, jak i ogólnym, wraz z doбором cech prostych wykorzystanych do pomiaru tej konkurencyjności.

Rozdział drugi, stanowiący teoretyczną część pracy, poświęcony jest rozważaniom dotyczącym wybranych teorii rozwoju regionalnego i lokalnego. W kontekście tych rozważań podkreślono rolę miast w kształtowaniu tego rozwoju oraz podjęto próbę umiejscowienia małych ośrodków miejskich w wybranych teoriach rozwoju regionalnego.

Również teoretyczny charakter ma **rozdział trzeci**. Skupiono się w nim na określeniu pojęcia miasta, prezentacji różnych klasyfikacji miast oraz zaprezentowano teoretyczne podstawy rozwoju małych ośrodków miejskich. Kończącą część tego rozdziału poświęcono rozważaniom dotyczącym konkurencyjności jako narzędzia oraz miary rozwoju małych miast.

W kolejnym, teoretycznym, **czwartym rozdziale** skoncentrowano się na zagadnieniach dotyczących konkurencyjności, jej istoty w odniesieniu do różnych obszarów i obiektów, zwracając szczególną uwagę na kwestie dotyczące konkurencyjności miast, w tym zwłaszcza na konkurencyjność małych miast. Ostatnia część tego rozdziału poświęcona została metodom

oceny konkurencyjności w ujęciu globalnym i regionalnym oraz omówieniu wybranych modeli i indeksów konkurencyjności.

Rozdział piąty poświęcony jest diagnozie sytuacji społeczno-gospodarczej i środowiskowej małych miast w Polsce. Diagnoza ta oparta została na wybranych wskaźnikach wykorzystanych do budowy syntetycznego miernika oceny poziomu konkurencyjności. Stanowi ona opis ogólnej sytuacji małych ośrodków miejskich i ich regionalnego zróżnicowania występującego na poziomie siedmiu makroregionów (NUTS-1). Dodatkowo wyodrębniono tu region Polski Wschodniej oraz dokonano oceny sytuacji w małych miastach kwantyfikowanych wg liczby ludności.

W ostatnim, **szóstym rozdziale**, dokonano kompleksowej oceny poziomu konkurencyjności małych miast z wykorzystaniem Lokalnego Indeksu Konkurencyjności, co zostało poprzedzone opisem jego konstrukcji. Wyniki cząstkowe obejmujące konkurencyjność społeczną, gospodarczą i środowiskową stanowiły podstawę ustalenia konkurencyjności ogólnej małych miast. W rozdziale tym określono również poziom i typy konkurencyjności badanych ośrodków oraz dokonano porządkowania badanych miast w ramach ośmiu typów konkurencyjności prezentujących skale zintegrowania z uwzględnieniem aspektu społecznego, gospodarczego i środowiskowego.

Całość ocenianej rozprawy zawarto w „Podsumowaniu i wnioskach”, odnosząc się do zaprezentowanych w pracy wyników badań i realizacji przyjętych założeń. Podkreślono tu również uniwersalność i aplikacyjny charakter zaproponowanego Lokalnego Indeksu Konkurencyjności, który może być wykorzystywany do cyklicznego monitorowania poziomu konkurencyjności wybranych podmiotów.

Integralną częścią pracy jest zestawienie piśmiennictwa, spisy tabel i rysunków oraz aneks (s. 237-249), w którym w 14 tabelach zamieszczono wyniki obliczeń szczegółowych wskaźników wykorzystanych w analizie.

Podsumowując, stwierdzić należy, że układ pracy zaprezentowany w spisie treści można uznać za poprawny, logiczny, podporządkowany realizacji przyjętych w dysertacji założeń – realizacji celów oraz weryfikacji postawionych hipotez badawczych.

4. Ocena merytoryczna rozprawy, uwagi krytyczne i polemiczne

We wstępie do swojej pracy Autorka słusznie podkreśliła, że „małe miasta są ważne szczególnie w otoczeniu lokalnym, ponieważ stanowią centra dostępności podstawowych usług dla otoczenia wiejskiego, jak: rynek pracy, edukacja, zdrowie, pomoc społeczna, czy

administracja”. Małe ośrodki miejskie stanowią ważny element kształtowania rozwoju nie tylko na poziomie lokalnym, ale również stanowią ważną składową rozwoju regionalnego. To niewątpliwie uzasadnia fakt, że często w literaturze są one określane jako „lokalne centra rozwoju” lub „wiejskie bieguny wzrostu” (s.7). W kształtowaniu rozwoju takich ośrodków należy zawsze uwzględniać jeden z podstawowych mechanizmów ekonomicznych rozwoju, za jaki uznawana jest konkurencyjność. Stąd też rozpoznanie roli konkurencyjności w rozwoju małych ośrodków miejskich oraz ocenę poziomu tej konkurencyjności należy uznać za ważne zadanie badawcze. Zadanie takie nabiera szczególnego znaczenia w sytuacji, gdy współcześnie jednocześnie konkurują już nie tylko przedsiębiorstwa, ale również otoczenia, w których one funkcjonują, a zdolność konkurencyjna jednostek gospodarczych zależy już nie tylko od efektywności samej przedsiębiorczości, ale również od sprawności funkcjonowania terytorialnych systemów społeczno-gospodarczych.

Przedłożona praca stanowi obszerne, wieloaspektowe studium badawcze poświęcone tej problematyce, która jest złożona nie tylko ze względu na interdyscyplinarność procesów z nią związanych, ale również na niejednoznaczność pojęć. Ta niejednoznaczność dotyczy zarówno pojęcia konkurencyjności miasta, jak i samej definicji miasta, a do tego dochodzi jeszcze jakość życia, pojawiająca się w przyjętej przez Autorkę definicji konkurencyjności miasta. Jakość życia jest różnie interpretowana, stąd też trudny jest jej pomiar oraz ocena. Wszystko to razem wskazuje, że podjęta w dysertacji problematyka stanowiła duże wyzwanie dla badacza, z którym Autorka zmierzyła się.

Zaprezentowane w dysertacji badania i zaproponowany w nich Lokalny Indeks Konkurencyjności uzupełniają lukę w literaturze przedmiotu dotyczącą narzędzi, które mogą być wykorzystywane do pomiaru i monitorowania poziomu konkurencyjności różnych jednostek terytorialnych. Jest to wiedza istotna z punktu widzenia zarządzania rozwojem lokalnym, budowania strategii rozwoju, jak również ważna przy tworzeniu polityk regionalnych.

W świetle powyższego można stwierdzić, że w rozprawie podjęto istotną i aktualną problematykę. Ważną rzeczą w realizacji założeń badawczych jest doprecyzowanie definicji podstawowych kategorii wykorzystywanych w rozwiązywaniu określonego problemu oraz mocne ich osadzenie w literaturze. Nie wystarczy stwierdzenie, że „W ramach niniejszej pracy przyjęto”, jak to miało miejsce w przypadku konkurencyjności małych miast (s. 7), czy też rozwoju (s. 22).

Główny cel rozprawy (s. 10) realizowany był poprzez wiązkę 6 celów szczegółowych. Kierunek prowadzonych badań wyznaczały 3 hipotezy. Założenia badawcze w postaci celów

pracy i hipotez badawczych zostały w zasadzie poprawnie sformułowane i w zadowalającym stopniu zrealizowane. Choć można dyskutować nad brzmieniem części z nich.

W moim odczuciu, w celach szczegółowych mało miejsca poświęcono wyeksponowaniu uwarunkowań konkurencyjności, mimo że ten aspekt podkreślono w tytule pracy. Zaprezentowane cele można było podzielić na dwie grupy, a mianowicie: cele poznawcze oraz aplikacyjne. Aplikacyjny charakter ma bowiem cel szczegółowy odnoszący się do konstrukcji Lokalnego Indeksu Konkurencyjności.

W każdej rozprawie formułowanie hipotez jest kluczowym, a zarazem trudnym zadaniem, wymagającym precyzji sformułowań niebudzących wątpliwości u czytelnika co do ich treści i równocześnie ułatwiających ich weryfikację. Tu można mieć pewne wątpliwości. W hipotezie H1 nie wiadomo dlaczego pojawiają się miasta Polski Wschodniej, o których wcześniej nie było mowy. Trudno z zapisów zaprezentowanych hipotez wnioskować, że H1 i H3 odnoszą się do oceny poziomu konkurencyjności w aspektach: społecznym, gospodarczym, środowiskowym oraz ogólnym, zaś H2 do oceny poziomu konkurencyjności w ujęciu ogólnym, jak wskazuje Autorka (s. 10). Ponadto wydaje się, że hipoteza H2 jest mało spójna z pozostałymi, ponieważ przyjęto w niej założenie, że poprawia się konkurencyjność małych miast bez względu na ich cechy, zaś w H1 i H3 przyjęto założenia o zróżnicowaniu konkurencyjności.

Niewątpliwym walorem pracy jest przejrzysty opis procedury i metody realizacji założeń badawczych wzbogacony prezentacjami tabelarycznymi i graficznym schematem zakresu: przedmiotowego, podmiotowego, czasowego i terytorialnego prac (s.12), który Autorka zaprezentowała w założeniach wstępnych pracy.

W pracy zrealizowano trzy empiryczne zadania badawcze obejmujące: diagnozę sytuacji społecznej, gospodarczej i środowiskowej małych miast; ocenę ich konkurencyjności częściowej oraz ocenę konkurencyjności ogólnej. Wykorzystano do tego odpowiednio dobrane metody badawcze. W diagnozie sytuacji społecznej, gospodarczej i środowiskowej wykorzystano podstawowe metody statystyki opisowej, w tym miary położenia, dynamiki, pozycyjne miary zmienności i asymetrii. Do oceny konkurencyjności małych miast (częściowej i ogólnej) zastosowano Lokalny Indeks Konkurencyjności (LIK). Do jego konstrukcji wykorzystano metodę TOPSIS w klasycznym ujęciu oraz metody konstruowania typów.

Kluczową sprawą w budowie Lokalnego Indeksu Konkurencyjności jest wybór cech diagnostycznych, który wymaga uwzględnienia kryteriów formalnych, merytorycznych i statystycznych. Autorka wstępnie zaproponowała 63 cechy (tab. 4), obejmujące 17 subkategorii wpisujących się w 3 agregaty uwzględniające analizowane wymiary

konkurencyjności cząstkowej: gospodarczy, społeczny i środowiskowy. Postępując zgodnie z obowiązującymi procedurami, dokonano redukcji cech. Ostatecznie zbiór zmiennych diagnostycznych wykorzystany w analizie składał się z 57 cech prostych. Dobór zmiennych zawsze wzbudza dyskusję, a często merytoryczne uzasadnienia wyboru określonych cech napotykają bariery dostępności danych. W tym przypadku również można dyskutować nad dokonanym wyborem. Konkurowanie jednostek terytorialnych łączy się z atrakcyjnością miejsca zamieszkania i atrakcyjnością miejsca prowadzenia działalności (jednostki konkurują m.in. o mieszkańców, o podmioty gospodarcze, o inwestycje, kapitał). Wydaje się, że jedną z dobrych miar atrakcyjności miejsca zamieszkania i jakości życia jest saldo migracji. Dlatego pewne wątpliwości merytoryczne może budzić wyłączenie z analizy cechy, jaką jest właśnie saldo migracji (x_6) – choć uzasadnione metodycznie. Moim zdaniem, zaproponowany do oceny konkurencyjności miasta zbiór wyjściowy cech powinien uwzględnić jeszcze kilka cech istotnych z punktu widzenia analizowanego zagadnienia. Przede wszystkim warto było uwzględnić: odległość badanych miast od regionalnych centrów wzrostu i rozwoju (którymi najczęściej są miasta wojewódzkie); powierzchnię tych miast; udział użytków rolnych w ogólnej powierzchni (przy tym nie chodzi tu o użytki jako potencjał produkcyjny rolnictwa, ale o potencjalną przestrzeń dla rozwoju miasta); wielkość środków pozyskiwanych przez samorządy w przeliczeniu na mieszkańca (co wpisuje się w konkurowanie bezpośrednie, które przekłada się potem na konkurowanie pośrednie związane z poprawą warunków funkcjonowania przedsiębiorstw); liczbę mieszkańców korzystających z pomocy społecznej i ewentualną powierzchnię specjalnych stref ekonomicznych.

Część teoretyczna pracy osadzona na gruncie ekonomii stanowi obszerny przegląd literatury, gdzie przywoływane są liczne teorie, definicje i klasyfikacje. Wzbogacony on jest licznymi graficznymi prezentacjami (rysunkami) pozwalającymi łatwiej przyswajać omawiane zagadnienia i prezentacjami tabelarycznymi syntezykującymi prowadzone wywody. Jest to niewątpliwym walorem pracy. Rozdziały teoretyczne mają charakter przeglądowy. Całość teoretyczna pracy jest dobrze osadzona w bardzo bogatej literaturze krajowej i zagranicznej. Pewien niedosyt może tu budzić niedostateczne wyeksponowanie instytucjonalnych uwarunkowań rozwoju, które w przypadku kształtowania pozycji konkurencyjnej i zdolności konkurencyjnych jednostek terytorialnych odgrywają ważną rolę. Podsumowując część teoretyczną rozprawy można stwierdzić, że jest ona logiczna, spójna, oparta na bogatej literaturze, a swoimi wywodami Autorka potwierdziła swoją szeroką wiedzę.

Zasadniczą, empiryczną część rozprawy stanowią jej piąty i szósty rozdział. Choć w przypadku tego ostatniego można nawet mówić teoretyczno-empiryczny, bo teoretyczny charakter ma tu podrozdział 6.1. Rozdział piąty, stanowiący tło do analizy w rozdziale szóstym, zawiera diagnozę ogólnej sytuacji małych ośrodków miejskich oraz ocenę regionalnego ich zróżnicowania występującego na poziomie siedmiu makroregionów (na poziomie NUTS-1), a w części analizy uwzględniono też różne klasy wielkościowe miast (wyodrębnione ze względu na liczbę ludności). W analizie tej uwzględniono również region Polski Wschodniej. Rozdział szósty rozpoczyna się od metodyczno-teoretycznych rozważań dotyczących konstrukcji Lokalnego Indeksu Konkurencyjności, ale głównie poświęcony jest ocenie poziomu konkurencyjności cząstkowej (w 3 aspektach przyjętych w założeniach z uwzględnieniem przyjętych dla nich poziomów) oraz konkurencyjności na poziomie ogólnym z uwzględnieniem 8 typów zintegrowania małych ośrodków miejskich (na s.149 błędnie podano numer tabeli prezentującej typy tej konkurencyjności). Zaprezentowana w tym rozdziale analiza stanowiła podstawę do weryfikacji przyjętych hipotez badawczych. Podkreślić należy, że rozdziały empiryczne rozprawy oparte są na bogatym materiale liczbowym prezentowanym zarówno w tabelach zamieszczonych w tekście pracy, jak i w aneksie. Pewną słabością tej empirycznej części pracy jest to, że zdecydowanie zbyt mało miejsca poświęcono uwarunkowaniom konkurencyjności, koncentrując się głównie na ocenie poziomu konkurencyjności.

Zwieńczeniem ocenianej rozprawy jest punkt zatytułowany *Podsumowanie i wnioski*, w którym Autorka odnosi się do realizacji przyjętych w pracy założeń. Podsumowanie wyników przedstawiono w odniesieniu do postawionych hipotez badawczych. Autorka stwierdza, że wyniki przeprowadzonych badań pozwoliły na pozytywną weryfikację hipotezy H2 i H3 oraz częściowo pozytywną weryfikację hipotezy H1, syntetycznie to uzasadniając. W końcowej części podsumowania Autorka podkreśla uniwersalny charakter opracowanego i wykorzystanego Lokalnego Indeksu Konkurencyjności oraz wskazuje na jego aplikacyjny charakter. W mojej opinii zbędne w tej części było kolejne powtórzenie przyjętego w pracy pojęcia konkurencyjności małych miast.

Szkoda, że w konkluzji ostatecznej nie wskazano potrzeby kontynuacji i kierunków dalszych badań.

5. Wnioski końcowe

W przedstawionej powyżej ocenie dokonano przeglądu wartości recenzowanej dysertacji, wskazując na elementy dyskusyjne oraz uwagi krytyczne, które mogą być przydatne w kontynuacji badań i doskonaleniu warsztatu badawczego. Podniesione zastrzeżenia nie wpływają na ostateczną ocenę recenzowanej rozprawy.

Podsumowując, podkreślić należy, że Autorka podjęła w swojej rozprawie ważne, aktualne i dość słabo rozpoznane zagadnienie dotyczące konkurencyjności małych miast w Polsce.

Walorem pracy jest również wieloaspektowe, kompleksowe podejście do badanego zagadnienia. Teoretyczna część pracy jest dobrze osadzona w bogatej literaturze krajowej i zagranicznej. Walorem pracy jest również bogata wizualizacja graficzna i tabelaryczna uzyskanych wyników badań. Opracowany przez Autorkę Lokalny Indeks Konkurencyjności ma wymiar aplikacyjny.

W świetle powyższego stwierdzam, że rozprawa spełnia wymogi pracy doktorskiej zgodnie z art. 13 ust. 1 ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym (Dz.U. Nr 65, poz. 595, z późn. zmianami), gdyż stanowi oryginalne rozwiązanie podjętego problemu, a jej Autorka wykazała się odpowiednią wiedzą teoretyczną i umiejętnościami samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Problematyka pracy zarówno w części teoretycznej, jak i empirycznej mieści się w dyscyplinie ekonomia i finanse. Stwierdzam zatem, że rozprawa doktorska mgr Karoliny Józefowicz pt. „Konkurencyjność małych miast w Polsce i jej uwarunkowania” spełnia wymogi pracy doktorskiej.

W związku z tym wnoszę o dopuszczenie jej Autorki do publicznej obrony na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu.

